

Слово від редакції

«АКАДЕМІЗАЦІЯ» СПЕЦІАЛЬНОСТІ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

«ACADEMIZATION» OF THE SPECIALITY AS A CHALLENGE FOR UKRAINIAN SCHOOLS OF SOCIAL WORK

Олена Карагодіна

Редактор тематичного випуску «Вісника Академії праці, соціальних відносин і туризму»

Olena Karagodina

Editor of the special issue, Journal of the Academy of Labour, Social Relations and Tourism

 orcid.org/0000-0002-7412-5178

 karagodina.og@socosvita.kiev.ua

Впровадження норм нової редакції Закону України «Про вищу освіту» (2014) [1] спричинило, нарешті, довгоочікувані науковою спільнотою зміни в системі навчання соціальних працівників: з переходом до трирівневої моделі вищої освіти соціальна робота ввійшла до переліку спеціальностей третього (освітньо-наукового) рівня підготовки. Попри багаторічне обговорення доцільності відкриття аспірантури з соціальної роботи (програм підготовки докторів філософії) і нагальну потребу численних кафедр соціальної роботи у поповненні новими науково-педагогічними кадрами, професійна спільнота переживає наразі непростий період пошуку відповідей на численні концептуальні й технічні питання, головне з яких – як забезпечити належну якість підготовки майбутніх докторів філософії, відповідну міжнародним стандартам і локальним професійним запитам? [2]. Отримавши ліцензії на навчання здобувачів наукового ступеня, кафедри опинились у ситуації певної невизначеності, адже чинні законодавчі норми не охоплюють багатьох важливих складників організації освітнього процесу. Які змістові характеристики мають принципово відрізнити програми підготовки докторів філософії від аспірантури минулих років? Яким чином регламентуватиметься створення рад із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії? Чи залучатимуться до оцінювання якості (опонування) дисертацій представники міжнародної професійної спільноти? Як організувати викладання певних дисциплін освітньої програми залученими фахівцями? Як забезпечити належний рівень дисертаційних досліджень без усталеної системи фінансування вузівської науки? Загальноорганізаційні проблеми ускладнюють розв'язання низки завдань, спричинених ситуацією «ми робимо це вперше»: потрібно дійти згоди стосовно того, якою є методологія досліджень у соціальній роботі; якими мають бути вимоги до наукових публікацій, що відбивають результати дисертаційних досліджень, і як забезпечити їх дотримання; як організувати дієву (неформальну) етичну експертизу наукових розвідок та ін. [3; 4].

Проблема забезпечення якості наукових публікацій із соціальної роботи посідає у сучасних фахових дискусіях особливе місце. Науковий текст – це основний інструмент комунікації, що, окрім презентації конкретних наукових фактів, характеризує автора як суб'єкта загальної наукової культури й водночас висвітлює його персональну дослідницьку позицію та унікальність. Одна з найважливіших ознак наукового тексту – відповідність певній методології. Однак методологічна платформа досліджень із соціальної роботи

залишається дискусійною для викладачів українських ВНЗ, які мають освіту з декількох спеціальностей і є послідовниками різних наукових шкіл з їхніми власними дослідницькими традиціями [2; 3]. Відповідно до визначення Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (МАШСР), дослідження у сфері соціальної роботи послуговуються широким спектром методологічних підходів і методів, що дозволяють охопити різноманіття реальності та відмінність способів її пізнання [5]. За її цілковитої многозначності, така концептуалізація наукового дискурсу, звісно, не передбачає відмови від загальних принципів наукового пошуку, основних складників дизайну наукового дослідження та усталених норм оприлюднення отриманих даних. Проте аналіз змісту сучасних українських наукових публікацій з соціальної роботи та досвід власної редакторської практики дають підстави засвідчити низький рівень методологічної культури частини авторів, брак їхньої готовності до конструктивного сприйняття рекомендацій рецензентів, а також непоодинокі випадки порушення правил академічної доброчесності [6]: за нашими спостереженнями, частка текстів поданих до редакції статей, що ідентифікується в ході перевірки на ідентичність як плагіат, в окремих випадках сягає 80-90%. Хоч маємо відзначити, що низька якість досліджень в соціальній роботі не є проблемою, унікальною для України. Так, на думку М. Горварда та Е. Герленда, американським науковцям слід якнайшвидше вжити заходів щодо мінімізації шахрайства, недбалого експертного оцінювання й оприлюднення неперевірених даних, що набувають характеру епідемії в науці, поширюючись і на сферу соціальної роботи [7]. Відтак, прагнучи запровадити програми підготовки докторів філософії з соціальної роботи, маємо насамперед подбати про напрацювання єдиних методологічних засад, забезпечення якості й дотримання етичних норм наукових досліджень та публікації їх результатів.

На нашу думку, питання функціонування етичних норм наукових розвідок виходить далеко за межі проблеми створення системи етичної експертизи наукових досліджень з соціальної роботи. Встановлення вимоги щодо обов'язкового обговорення етичних аспектів кожного наукового дослідження та моніторингу дотримання етичних стандартів на етапах реалізації наукових проектів торуватиме шлях до глибшого розуміння методологічних проблем, досягнення балансу між різними векторами практики соціальної роботи – забезпеченням соціального блага та добробуту окремих членів суспільства [8].

Розглядаючи проблеми досліджень з соціальної роботи в сучасній Україні крізь призму позиції редактора періодичного наукового видання, слід зазначити, що найбільш вагомим, «базованим на доказах» результати зазвичай презентують автори – учасники масштабних дослідницьких проектів, фінансованих міжнародними донорськими організаціями. Вимоги до таких розвідок до певної міри компенсують брак власних стандартів дослідницької діяльності в сфері соціальної роботи, однак не можуть бути єдиним орієнтиром для їхньої роботи. В силу щільних зв'язків між дослідженнями та практикою соціальної роботи [5] буквальне «копіювання» процедур та методів досліджень, запроваджених і апробованих в інших країнах, імовірно, виявлятиметься для України недоцільним і неможливим – подібно до того, як стратегії впровадження пріоритетів світової соціальної роботи не можуть бути безпосередньо відтворені в різних соціально-культурних умовах, оскільки мають бути наповнені «локальним культурним змістом» [3, с. 9]. Адаптація стандартних дослідницьких процедур до місцевих умов лишається актуальною проблемою наукового дискурсу й, водночас, практики, а відтак може бути предметом спеціальних наукових розробок.

Огляд матеріалів цього номеру. Поточне число Вісника є першим в історії існування журналу тематичним збірником із соціальної роботи. Його відкриває рубрика «Оцінка інтервенцій соціальної роботи», що презентує результати двох масштабних досліджень, проведених в Україні коштом міжнародних донорських організацій. Стаття *Ірини Демченко, Марини Варбан, Наталії Булиги та Лариси Гольцас* висвітлює дані щодо проекту ProfiGender, реалізованого в Україні п'ятьма неурядовими організаціями за підтримки Міжнародного благодійного фонду «Альянс громадського здоров'я» з метою зменшення шкоди від вживання наркотиків ін'єкційним шляхом жінками у Кривому Розі, Кременчуці, Одесі та Києві. Дослідження проведене на основі «pre-post» дизайну з використанням кількісних та якісних методів отримання даних на вибірці понад 2700 жінок, залежних від опіоїдів. Схожий дизайн покладено в основу розвідки, про яку йдеться в статті *Вадима Лютото* «Вплив програм соціальної допомоги на життєдіяльність сімей внутрішньо переміщених осіб», що відбиває результати оцінювання наслідків програми соціальної допомоги, до якої у Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях було залучено близько трьох тисяч сімей переселенців із зони військового

конфлікту на сході України та з Криму. Дослідженням засвідчено низку фактів, важливих для формування загальної стратегії допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні, зокрема, доведено, що програми соціальної допомоги мають поєднуватись з іншими втручаннями, спрямованими на активізацію й наснаження переселенців, сприяння їхній самоорганізації та включення в життєдіяльність місцевих громад.

Стаття «Параюридична практика: чого може навчитися з міжнародного досвіду українська соціальна робота?» відбиває погляд студентки програми підготовки докторів філософії з соціальної роботи **Катерини Єрошенко** на перспективу розбудови в Україні мережі параюридичних послуг. На думку авторки, параюридичні послуги відповідають компетенціям соціальних працівників і, будучи апробованими в пілотних проектах, у подальшому можуть бути запроваджені, насамперед, у віддалених територіальних громадах, що відчувають брак доступу до кваліфікованої юридичної допомоги. Ця робота базується на аналізі розвитку параюридичної практики в Індонезії, Південній Африки та США і спрямована на виявлення тієї моделі нового виду послуг, що найбільшою мірою відповідає українському соціально-культурному контексту. Методологічно близькою до неї є наступна публікація цього числа (*авторка Наталія Гуржій*), в якій йдеться про поінформованість споживачів про немедичні послуги, що надаються дітям та дорослим з аутизмом. Ця розвідка є надзвичайно актуальною з огляду на перспективи реформування системи медичної допомоги в Україні, зокрема, розширення спектру послуг особам з вадами психічного здоров'я за рахунок розвитку немедичних втручань, організованих відповідно до принципів міжсекторної взаємодії.

Стаття **Наталі Дмитрук** «Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді» побудована відповідно до класичної методології соціологічних досліджень і відбиває результати інтерв'ювання репрезентативної вибірки молодих людей – громадян України віком від 14 до 34 років впродовж 2016-2017 рр. Найбільш соціально значущі показники – дані щодо почуття соціальної відповідальності опитаних, їхньої орієнтації на самостійне забезпечення якості власного життя, інтересу молодих людей до політичних процесів у країні – подані у динаміці й дозволяють авторці зробити деякі припущення щодо перспектив соціальної активності цієї частини українського населення.

Завершує добірку оригінальних статей рубрика «Освітологічні студії у соціальній сфері», що об'єднує розвідки з проблем забезпечення якості професійної підготовки соціальних працівників у вищому навчальному закладі. На основі досвіду навчання студентів спеціальності «Соціальна робота» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини автори статті «Нормативні та прикладні аспекти забезпечення якості підготовки соціальних працівників» **Наталія Коляда** та **Оксана Кравченко** обґрунтовують висновок про те, що в основу розробки і впровадження якісних освітніх програм має бути покладені перенесення уваги з процесу навчання на його результат, пошук ефективніших механізмів формування професійних компетентностей, насамперед, через застосування нових технологій практичної підготовки. Про актуальність осучаснення практичного компоненту навчання соціальній роботі у ВНЗ йдеться і в статті **Тетяни Семігіної** та **Оксани Пожидаєвої**, які розглядають проблемні питання освітніх програм для людей старше 45 років, відкритих відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 р. № 207 «Про затвердження порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці». За даними авторів, робота з цією категорією студентів є достатньо результативною внаслідок високого рівня їхньої вмотивованості до навчання, допитливості й старанності, але спонукає викладачів спиратись на сучасні теорії й технології андрагогіки та модернізувати освітній процес з врахуванням запитів, освітнього і життєвого досвіду слухачів.

У рубриці «Рецензія» розміщено аналітичний огляд збірки наукових публікацій за загальною редакцією Марка Генріксона «Наближаючи нуль – глобальна соціальна робота відповідає на ВІЛ» («Getting to Zero – Global Social Work Responds to HIV») [10], виданої 2017 р. Агенцією ООН з питань ВІЛ/СНІДу (ЮНЕЙДС) та Міжнародною асоціацією соціальних працівників (автор рецензії – **Сергій Дворяк**). Тексти збірки скеровані концепцією ЮНЕЙДС, що проголошує «нуль випадків нового інфікування, нуль випадків дискримінації, нуль випадків смертей від СНІДу», і презентують результати аналізу політики та дослідження інтервенцій у Бразилії, Індії, Канаді, Мозамбіку, Німеччині, Південній Африці, Румунії, США та інших країнах. Рецензент звертає увагу, що матеріали книжки демонструють розмаїту, строкату, неоднозначну роль соціальних працівників у протидії глобальній епідемії ВІЛ/СНІДу, окреслюють соціальні проблеми і виклики, психосоціальний, економічний та правовий контекст, який формує відповіді суспільства на ВІЛ.

Закривають тематичне число матеріали, які визначають перспективи розвитку досліджень у соціальній роботі в Україні: програмний документ МАШСР щодо досліджень у соціальній роботі та інформація про одну з нещодавніх наукових подій Академії – роботу круглого столу «Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи», що зібрав представників українських вищих навчальних закладів – ліцензіатів нових освітньо-наукових програм задля обговорення проблем їх імплементації.

Отже, поточна добірка наукових публікацій піднімає низку актуальних питань у сфері практики та навчання соціальних працівників і відбиває розмаїття наукових підходів до їх дослідження й розв'язання. Ми оприлюднюємо ці матеріали з надією, що вони прислужаться розвитку методологічної культури українських дослідників і сприятимуть становленню академічного статусу соціальної роботи в Україні.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. (ред. від 05.01.2017) № 1556-VII. URL: www.zakon.rada.gov.ua/go/1556-18 (дата звернення 18.09.2017).
2. Semigina T., Kabachenko N., Boyko O. Piloting a social work doctoral programme: Ukraine's vignette // *European journal of Social Work*. 2017. Vol. 20 (2). P. 265-276.
3. Карагодіна О., Пожидаєва О. Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи: аналіз поточної ситуації // *Вісник АПСВТ*. 2017. №1. С. 85-91.
4. Семігіна Т. Програми підготовки докторів філософії – виклик для університету? // АПСВТ: Круглий стіл «Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи». 2017. URL https://www.socosvita.kiev.ua/round_table_16_05_17 (дата звернення: 20.08.2017).
5. The IASSW Statement on social work research /RC 9 July 2014.URL <https://www.iassw-aiets.org/the-iassw-statement-on-social-work-research-july-2014> (дата звернення: 10.08.2017).
6. Буяшенко В. Соціальна відповідальність: від дискурсу до практики // *Вісник АПСВТ*. 2017. №1. С. 6-9.
7. Howard M. O., Garland, E. L. Social Work Research: 2044 // *Journal of the Society for Social Work and Research*. 2015. Vol. 6(2), 176-200. URL <http://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/681099> (дата звернення: 20.08.2017).
8. Antle B. J., Regehr C. Beyond Individual Rights and Freedoms: Metaethics in Social Work Research // *Social Work*. 2003. Vol. 48 (1). 135-144.
9. Семігіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи // *Вісник АПСВ*. 2015. № 1. С. 6-11.
10. Getting to zero: Global social work responds to HIV / Ed. by Henrickson, M., Chipanta, D., Lynch, V., Muñoz Sanchez, H., Nadkarni, V., Semigina, T., & Sewpaul, V. Geneva: UNAIDS and IASSW, 2017. URL: http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/Global-social-work-responds-to-HIV_en.pdf (дата звернення: 29.08.2017).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). *Pro vyshchuosvitu: Zakon* [Law on Higher Education]. Retrieved from: www.zakon.rada.gov.ua/go/1556-18.
2. Semigina, T., Kabachenko, N. & Boyko O. (2017). Piloting a social work doctoral programme: Ukraine's vignette. *European journal of Social Work*, 20 (2), 265-276.
3. Karagodina, O. & Pozhydayeva, O. (2017). Zaprovadzhennya prohram pidhotovky doktoriv filosofiyi z sotsial'no yiroboty: analiz potochnoyi sytuatsiyi [Implementation of Doctoral Programs in Philosophy of Social Work: An Analysis of the Current Situation]. *Visnyk Akademiyi pratsi, sotsial'nykh vidnosyn i turyzmu*, 1, 85-91.
4. Semigina, T. (2017). *Prohramy pidhotovky doktoriv filosofiyi – vyklyk dlya universytetu?* [Doctoral PhD Program - Challenge for University?]. Retrieved from: https://www.socosvita.kiev.ua/round_table_16_05_17.
5. IASSW (2014). *The IASSW Statement on social work research*. Retrieved from: <https://www.iassw-aiets.org/the-iassw-statement-on-social-work-research-july-2014>.
6. Buyashenko, V. (2017). Sotsial'na vidpovidal'nist': vid dyskursu do praktyky [Social Responsibility: From Discourse to Practice]. *Visnyk Akademiyi pratsi, sotsial'nykh vidnosyn i turyzmu*, 1, 6-9.
7. Howard, M. O. & Garland, E. L. (2015). Social Work Research: 2044. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 6(2), 176-200. Retrieved from: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/681099>.
8. Antle, B. J. & Regehr, C. (2003). Beyond Individual Rights and Freedoms: Metaethics in Social Work Research. *Social Work*, 48 (1), 135-144.

9. Semigina, T. V. (2015). Mizhnarodna sotsial'na robota: hlobal'ni priorytety sotsial'noho rozvytku I nove vyznachennya sotsial'noyi roboty [International social work: global priorities of social development and a new definition of social work]. *Visnyk APSV*, 1, 6-11.
10. Henrickson, M., Chipanta, D., Lynch, V., Muñoz Sanchez, H., Nadkarni, V., Semigina, T., & Sewpaul, V. (Eds.). (2017). *Getting to zero: Global social work responds to HIV*. Geneva: UNAIDS and IASSW. Retrieved from: http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/Global-social-work-responds-to-HIV_en.pdf.